

vendî, "Târîh-i Ka'be ve Mescidü'l-Harâm", *Mirâş-ı İslâmî-yi İrân* (nşr. Resûl Ca'feriyân), Kum 1373, I, 225-249; Abdülkuddûs el-Ensârî, "el-Ka'be, esmâ' ve imârât lâ ma'beden ve ma'bûden ve târihîen ka'be'l-İslâm", *Dirâsât Târîhî'l-Cezîretî'l-Arabiyye* (nşr. Abdülkâdir Mahmûd Abdullâh v.dğr.), Riyad 1404/1984, II, 117-125; Seyyid M. ed-Dakn, *Kisvetü'l-Ka'beti'l-mu'azzama 'abre't-târîh*, Kahire 1406/1986; Vasiyyullah Abbas, *el-Mescidü'l-Harâm: Târîhuhü ve ahkâmuh*, Mekke 1408; Abdüsselâm Ahmed Nazîf, *Dirâsât fi'l-İmâretü'l-İslâmiyye*, Kahire 1989, s. 170-195; Abdülhay el-Kettânî, *Terâtîbü'l-idâriyye* (Özel), bk. İndeks; Münir Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümâyûn ve Surre Alayları*, Ankara 1991, bk. İndeks; F. E. Peters, *Mecca: A Literary History of the Muslim Holy Land*, Princeton-New Jersey 1994, bk. İndeks; Suraiya Faroqhi, *Hacılar ve Sultanlar, Osmanlılar Döneminde Hac: 1517-1638* (trc. Gül Çağalı Güven), İstanbul 1995, s. 19-21, 100, 108, 124-129, 132; Mustafa S. Kûçükaşçı, *Cahiliye'den Emevîler'in Sonuna Kadar Haremeyn* (doktora tezi, 1999), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Firyâl Dâvûd Abdülhâlik, "Kisvetü'l-Ka'be", *el-Mevrid*, IX/4, Riyad 1401/1981, s. 171-178; İsmâil Hâfız, "Bâbü'l-Ka'beti'l-mu'azzama", *ed-Dâre*, VII/3, Riyad 1402/1982, s. 7-25; U. Rubin, "The Kaba", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, VIII, Jerusalem 1986, s. 97-131; Yılmaz Can, "Kâbe", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 7, Samsun 1993, s.

67-92; Abdelaziz Gouda, "Die Tiraz-Werkstätten der Kiswa für die Ka'ba in Makka", *Isl.*, LXXI/2 (1994), s. 289-301; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Sultan I. Ahmed Devrinde Kâbe'nin Tamiri", *STAD*, sy. 12 (1994), s. 37-38; A. J. Wensinck, "Kâ'be", *IA*, VI, 6-15; a.mlf. - [J. Jomier], "Ka'ba", *EI²* (İng.), IV, 317-322.



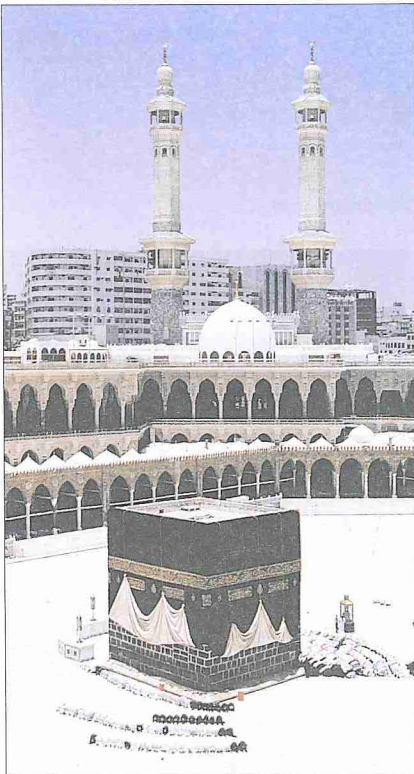
SADETTİN ÜNAL

□ FIKIH. Kâbe, yeryüzündeki ilk ibadet yeri olmasının yanı sıra özellikle namaz ve hacla ilgili belirli şartların yerine getirilmesi bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Kâbe'nin bulunduğu yöne yani kibleye doğru yönelmek namazın şartları arasında yer alır. Hz. Peygamber'in Mekke'de iken namazlarını Kâbe'ye veya Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya doğru yahut her ikisini önüne alacak şekilde kıldığına dair farklı rivayetler bulunmakla birlikte Medine'ye hicret edince on altı veya on yedi ay Kudüs'e yönelerek namaz kıldığı ve, "Yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir, siz de yüzünüzü onun bulunduğu yöne çevirin" meâlindeki âyetle (el-Bakara 2/144) Kâbe'nin kible yapıldığı bilinmektedir (bk. KIBLE). Hac ve umre ibadetinin rükünlerinden biri olan tavaf da Kâbe'nin etrafında yapılır. Kâbe sola alınmak suretiyle Hacerülesved'in bulunduğu köşeden ya da hizasından başlayarak Kâbe'nin etrafında dönüp aynı noktaya geldiğinde bir şavt yapılmış olur. Bir tavaf ise yedi şavttan meydana gelir (bk. TAVAF).

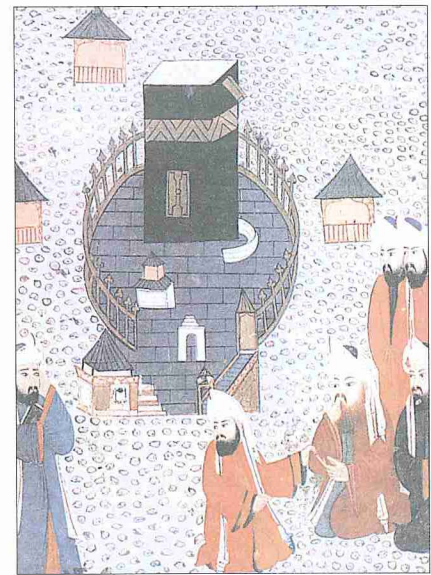
Kible ve tavafın merkezi olmasından başka içine girilmesi ve orada namaz kılınması gibi hususlarda da Kâbe fikhî hükümlere konu olmuştur. Fakihlerin büyük çoğunluğu Kâbe'nin içinde namaz kılmanın câiz olduğu görüşündedir. Bununla birlikte farz ya da nâfile türünden hangi namazların kılınabileceği konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bu görüş ayrılığı, Hz. Peygamber'in Kâbe'nin içinde namaz kılıp kılmadığıyla ilgili farklı rivayetlerin bulunmasından kaynaklanmaktadır. Resûl-i Ekrem'in hicretten sonra dört defa Kâbe'ye girdiği nakledilmekle birlikte Mekke'nin fethi günü dışındaki girişleri ihtilâfıdır. Resûlullah Kâbe'ye girdikten sonra Hz. Âişe'ye, "Kâbe'ye girdim, ancak pişman oldum. Yaptığım işi geri getirebilseydim girmezdim. Ümmetime zorluk vermekten korkuyorum" demiştir (İbn Mâce, "Menâsik", 79; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 95; Tirmizî, "Hac", 45). Resûlullah'ın, Kâbe'ye girmenin hac menâsikinden kabul edilmesine yol açması endişesiyle bu ifadeyi kullandığı anlaşılmaktadır. Nite-

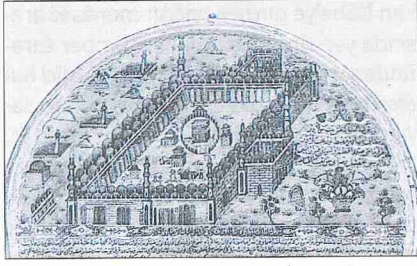
kim Kâbe'ye girmek haccın menâsiki arasında yer almamış, Hz. Peygamber tarafından yapılmış olması ve teşvik edici hadisler de dikkate alınarak müstehap sayılmakla yetinilmiştir. Resûl-i Ekrem'in, "Kâbe'ye giren kimse günahları bağışlanmış olarak çıkar" dediği rivayet edilmektedir (Taberânî, XI, 142, 160-161; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, V, 158). Bazı rivayetlerde Resûlullah'ın Üsâme b. Zeyd, Bilâl-i Habeşî ve Osman b. Talha ile birlikte Kâbe'nin içine girdiği ve namaz kıldığı belirtilirken (Buhârî, "Şalât", 81, 96, "Hac", 51, 52; Müslim, "Hac", 388, 389; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 92; Nesâî, "Mesâcid", 5) bazılarında onun Kâbe'ye girerek Allah'a hamd ve senâda bulunduğu, Kâbe'nin duvarlarına alını ve yanağını sürdürdüğü, dua ve istiğfar ettiği, her köşesine giderek tekbir, tehليل ve tesbihte bulunduktan sonra namaz kıldığını dışarı çıkıp Kâbe'nin ön tarafında iki rek'at namaz kıldığı ve "bu kibledir" dediği nakledilmektedir (Buhârî, "Hac", 54; "Megâzî", 48; Nesâî, "Hac", 130, 133). Bu rivayetler, Hz. Peygamber'in biri Mekke'nin fethedildiği gün, diğeri Vedâ haccında olmak üzere iki farklı zamanda Kâbe'ye girmiş olabileceği, Üsâme b. Zeyd'in Kâbe'nin içinde dua ile meşgul olması ve ortamın karanlık oluşundan dolayı Resûl-i Ekrem'in namaz kıldığını farketmemiş olabileceği, Resûlullah'ın na-

Hac mevsimi dışında Kâbe'den bir görünüşü



Darîr'in *Sîretü'n-nebî* adlı eserinde Kâbe minyatürü (TSMK, Hazine, nr. 1222, vr. 189'dan detay)





Minyatürlü bir el yazmada Kâbe tasviri (Chestter Beatty Library, nr. 443)

maz kıldığını belirten rivayetlerde nâfile, kılmadığını ifade eden rivayetlerde ise farz namazların kastedildiği şeklindeki yorumlarla telif edilmeye çalışılmıştır.

Fıkıh âlimleri, Kâbe'nin içinde ya da üstünde namaz kılmanın hükmünü belirlerken Hz. Peygamber'in uygulamasının yanı sıra Kâbe'nin namaz ibadetinin şartlarından biri olan kibleyi teşkil etmesini de dikkate almışlardır. Hanefî ve Şâfiî fakihleri, Kâbe'nin içinde hem farz hem nâfile namaz kılınabileceği görüşündedir. Ancak Şâfiîler cemaat sayısının artmasına imkân sağlayacağını, dolayısıyla namazdan elde edilecek sevabın daha fazla olacağını göz önünde bulundurarak farz namazların Kâbe'nin dışında kılınmasının daha faziletli olduğunu söylemişlerdir. Kâbe'nin içinde namaz kılan kimse dilediği yöne dönebilir. Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ise Kâbe'nin içinde ancak nâfile namaz kılınabilir. Hatta Mâlikî fakihleri orada tavaf namazının, bayram, vitir ve sabah namazının ilk sünneti gibi müekked sünnetlerin de kılınmasını câiz görmezler. Azınlığı teşkil eden bazı fakihler ise Kâbe'nin içinde nâfileler dahil hiçbir namazın câiz olmayacağı görüşündedir.

Hiz. Peygamber'in, Kâbe'nin damının da aralarında bulunduğu yedi yerde namaz kılmayı yasakladığına dair rivayetin (İbn Mâce, "Mesâcid", 4; Tirmizî, "Şalât", 141) sıhhat ve yorumunda görüş ayrılığına düşen fakihler Kâbe'nin üstünde kılınan namazın hükmü konusunda da farklı görüşler ileri sürmüştür. Hanefîler'e göre Kâbe'nin kible oluşunda aslanan, yapının üzerine oturduğu arsadır; bunun için de Kâbe'nin üzerinde farz veya nâfile namaz kılmak câizdir. Ancak Hanefîler bunu Kâbe'ye saygısızlık görerek mekruh saymıştır. Şâfiîler de Kâbe'nin üzerinde farz veya nâfile namaz kılınmasını câiz görmek-

le birlikte namaz kılan kişinin kibleye yönelmiş sayılabilmesi için tam kenarda değil önünde Kâbe'den bir kısım kalacak şekilde damın iç kısmında durmasını şart koşmuştur. Mâlikîler'e göre ise Kâbe'nin üstünde kılınan farz ve müekked sünnetler geçersizdir. Hanbelîler'de kuvvetli görüşe göre Kâbe'nin üstünde sadece nâfile namaz kılınabilir.

Kâbe'nin altı da üstü de kibleye yönelmek açısından Kâbe hükmündedir. Kibleye ilişkin hükümler hariç hicrde kılınan namaz da Kâbe içinde kılınmış namaz sayılır. Nitekim Hz. Âişe, Kâbe'ye girip namaz kılmak istediğini söylediğinde Resûl-i Ekrem'in onu elinden tutarak hicre soktuğu ve, "Kâbe'ye girmek istersen burada namaz kıl, çünkü o Kâbe'den bir parçadır" dediği rivayet edilmektedir (Tirmizî, "Hac", 48; Nesâî, "Hac", 128; ayrıca bk. HİCR). Tavafın ise hicrin dışından yapılması gerekir.

Kâbe'ye girecek kişi bu mekânın kutsiyetiyle ilgili bazı hususları yerine getirmelidir. Girmeden önce gusûl abdesti almak, ayakkabıları ve varsa mestleri çıkarmak, Kâbe'nin içinde sükûnet ve huşû içerisinde dua, istiğfar, tesbih, tehlil ve tekbirle meşgul olmak, mecbur kalmadıkça konuşmamak, başkalarını rahatsız etmemeye özen göstermek, izdihamaya sebep olmamak ve göz yaşı dökmeye çalışmak Kâbe'ye girmenin âdâbı arasında yer alır. Kâbe sebebiyle Mekke şehri ve çevresi dokunulmaz ve güvenli bir yer sayılarak ba-

zı özel hükümlere konu edilmiş (bk. HAREM), hadis kaynaklarında, Kâbe ve Mekke tarihiyle ilgili eserlerde altın oluk, Hacerülesved, hicr, makâm-ı İbrâhîm, mütezem, müstecir ve Rûknülyemânî gibi Kâbe'nin bölüm veya unsurlarının fazileti ve bu yerlerde yapılacak dua ve ibadet âdâbıyla ilgili olarak birçok rivayet yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Şalât", 81, 96, "Hac", 51, 52, 54, "Megâzi", 48; Müslim, "Hac", 388, 389; İbn Mâce, "Menâsik", 79, "Mesâcid", 4; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 92, 95; Tirmizî, "Hac", 45, 48, "Şalât", 141; Nesâî, "Mesâcid", 5, "Hac", 126, 127, 128, 130, 133; Şâfiî, *el-Üm*, I, 85; Sahnûn, *el-Müdevvene*, I, 91; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmecid es-Selefi), Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî), XI, 142, 160-161; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-küb-râ*, Haydarâbâd 1352, V, 158; Şirâzî, *el-Mühazzeb*, Beyrut 1992, I, 226-228; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, [baskı yeri yok] 1988 (Dârü'l-ma'rife), I, 112-113; Kâsânî, *Bedâ'î'* (nşr. Ali M. Muavvaz - Âdil Ahmed Abdülmecid), Beyrut 1418/1997, I, 555-556; Muhibbüddin et-Taberî, *el-Kirâ li-kâsîdî Ümmî'l-kurâ* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Kahire 1390/1970, s. 494-522; Fâsî, *Şifâ'ü'l-garâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 225-267; Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnşâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1406/1986, I, 496-499; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, III, 156-157; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, II, 156-158; G. R. Hawting, "'We Were Not Ordered with Entering it But Only with Circumambulating it'. Hadith and Fiqh On Entering the Ka'ba", *BSOAS*, XLVII/2 (1984), s. 228-242; "Ka'be", *Mu.F*, XXXIV, 261-263.



KÂMİL YAŞAROĞLU

Rûknüşşâmî ile Rûknülyemânî arasındaki Kâbe duvarı (Mustafa Uzun fotoğraf arşivi)

